

21. Войнаренко М.П. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки: [монографія]: [Текст] / М.П. Войнаренко, Т.Г. Рзаєва. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 284 с.
22. Абчук В.А. Система управління організацією [Текст]: учеб. пособие для студ. вузов / А.Ф. Борисов, А.В. Воронцов, В.А. Абчук. – СПб.: Перспектива, 2010. – 335 с.
23. Рикардо Д. Соч.: в 4 т. [Текст] / Д. Рикардо; [пер. под ред. М. Смит]. – М.: Госполитиздат, 1955. – Т.1: Начала политической экономии и налогового обложения. – 1955. – 360 с.
24. Маркс К. Избранные соч.: в 9 т. [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Политиздат, 1987. – Т. 7. – 1987. – 811 с.
25. Кларк Дж.Б. Распределение богатства [Текст] / Джон Бейтс Кларк; [пер. с англ. А.А. Белых, А.В. Полетаев]. – М.: Экономика, 1992. – 447 с.
26. Фесенко І.А. Методологія управління розвитком вугільної промисловості: [монографія]: [Текст] / І.А.Фесенко. – Донецьк: ІЕП НАН України; Алчевськ: ДонДТУ, 2010. – 490 с.
27. Харченко В.А. Економічна сутність ефекту і ефективності виробництва [Текст] / В.А. Харченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Зб. наук праць. – Маріуполь: Вега-Принт, 2009. – С.312-315.
28. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навч. посіб.: [Текст] / І.В. Ковальчук. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
29. Захарова О.В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування [Текст] / О.В. Захарова. – Донецьк: ДонНТУ, 2010. – 378 с.
30. Загородній А.Г. Фінансовий словник [Текст] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 4-е вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО; Львів. банк. ін.-ту НБУ, 2002. – 566 с.
31. Осовська Г.В. Менеджмент організацій: Навч. посіб.: [Текст] / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: Кондор, 2007. – 676с.
32. Рябкова О.В. Сущность результативности и эффективности деятельности предприятия [Текст] / О.В.Рябкова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – Т.3. – №3 (200). – С. 43-46.

Р. С. Чорний
д-р екон. наук
м. Нововолинськ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ТА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Актуальність проблеми. У непростих реаліях української державності зміна параметрів демографічного відтворення завжди характеризується репрезентативністю. З одного боку, вони віддзеркалюють внутрішню українську специфіку, у тому числі регіональну, з іншого боку, будучи частиною відкритої національної економіки, сповна відображають вразливість щодо глобальних викликів: демографічних, економічних, політичних, екологічних тощо. Прикордонні регіони з огляду на своє географічне розташування априорі виступають територіями першочергового прояву глобальних тенденцій, зокрема демографічних. Постійний інтерес до перебігу демографічних процесів у даних регіонах зумовлений виразною їх специфікою.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідження параметрів населення України загалом та її регіонів зокрема, специфіки формування режиму демографічного відтворення й міграційної мобільності населення, особливостей його розселення залишаються у фокусі уваги науковців різних галузей знань: демографів, геронтологів, економістів, географів, соціологів, етнографів тощо. Теоретичні основи демографічних досліджень напрацьовані багатьма українськими вченими: починаючи з Ю. Корчак-Чепурківського, М. Птухи (початок ХХ ст.) та, продовжуючи плеяду на сучасному етапі, В. Джаман, О. Заставецька, Е. Лібанова, В. Стешенко, А. Позняк, І. Прибиткова, У. Садова, Л. Шевчук, О. Хомра та інші.

Особливості демографічного розвитку Волинської та Рівненської областей відстежують головню у руслі загальноукраїнських досліджень. Так, структура найбільшого ВУЗу Рівненської області у м. Острогоз – Національного університету “Острозька академія” (п’ять факультетів та Інститут права) та відповідна підготовка фахівців за 16 спеціальностями обумовлюють (режим доступу: <http://www.oa.edu.ua/ua/science/sjournal/>) концентрацію досліджень на економічних, історичних, правових та міжнародних аспектах демографічних процесів в області, що підтверджено окремими публікаціями [1, 2, 9]. Подібна ситуація й у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк), що об’єднує 7 інститутів та 9 факультетів: Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки видається за такими напрямками: біологічні, економічні, історичні науки, міжнародні відносини, педагогічні, фізичні, філологічні, філософські, хімічні науки (режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/vitogi-do-oformlennya-statey-u-fahovi-vidannya>). Окремий огляд переліку науково-дослідних робіт, що виконуються на кафедрах в межах робочого часу викладачів (режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/page/naukovadiylnist-0>) також підтверджує тематичну обмеженість досліджень демографічних процесів у Волинській області.

Демогеографічну ситуацію західноукраїнського пограниччя: у межах Волинської й Львівської облас-

тей, свого часу досліджувано Н. Прицюк [8]. Окремі структурні розділи присвячено населенню відповідних областей у Стратегіях економічного розвитку на перспективу, до 2020 року [4, 5].

Викладений огляд наукових досліджень за даним напрямком доводить доцільність подібних досліджень в обраному регіоні.

Мета роботи полягає у з'ясуванні специфіки перебігу демографічних процесів у двох прикордонних північно-західних поліських областях, де фіксована зміна тренду демографічного відтворення, й відстеженні впливу у даному регіоні світових тенденцій.

Викладення основного матеріалу дослідження. У динаміці кількості населення обох областей у спостережуваному періоді (1995-2013 рр.) виокремлюємо два періоди: депопуляції (1995-2009 рр.) й приросту (2009-2013 рр.) (рис. 1). За обчисленими темпами приросту/скорочення населення оптимістичніша картина притаманна Рівненській області: кількість населення області у періоді депопуляції скорочувалася повільнішими темпами -3,03% (у Волинській області: -4,09%), проте й демографічний приріст був більш вагомий: 0,63% (у Волинській області: 0,45%).

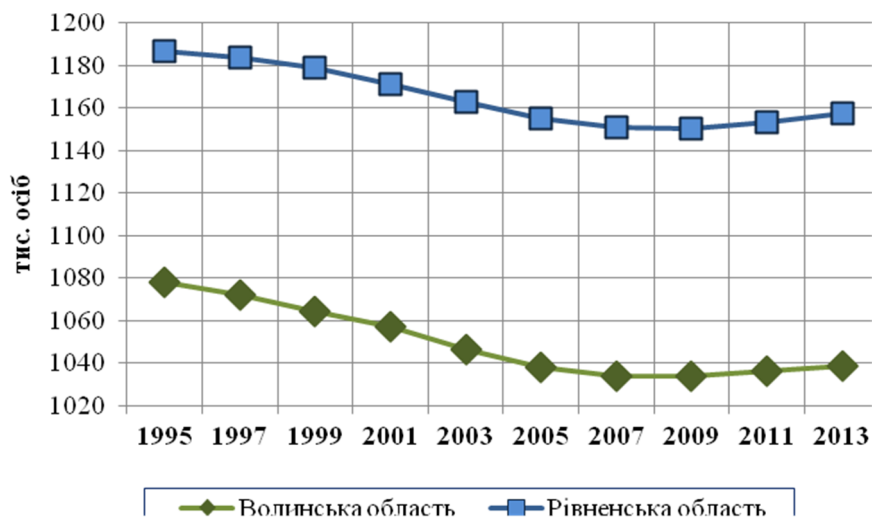

Рис. 1. Динаміка кількості постійного населення Волинської та Рівненської областей, 1995-2013 рр. [6, 7]

У супереч світовим депопуляційним трендам, які спостережувалися у більшості країн світу, в обох областях на тлі природного приросту населення виразна інша демографічна тенденція — старіння населення (рис. 2). Її прояв на сучасному етапі латентний: більша частина працездатного населення сконцентрована у старшому працездатному віці (старше 45 р.) й до того ж частка дітей (0-15 рр.) у загальній кількості населення обох областей з плином часу також зменшується. У недалекому майбутньому когорта осіб після-

працездатного віку щораз поповнюватиметься, не маючи адекватного заміщення з боку осіб допрацездатного віку. У Європі недостачу робочої сили, зумовлену прогресуючим демографічним старінням, компенсують прибуттям трудових мігрантів, у тому числі українських. В українських реаліях таке заміщення можливе внаслідок міжрегіональної міграції, активізованої на сучасному етапі подіями на сході країни, або шляхом створення більш привабливих умов працевлаштування, самозайнятості для так званих трудових репатріантів з країн ЄС, США, Канади та інших.

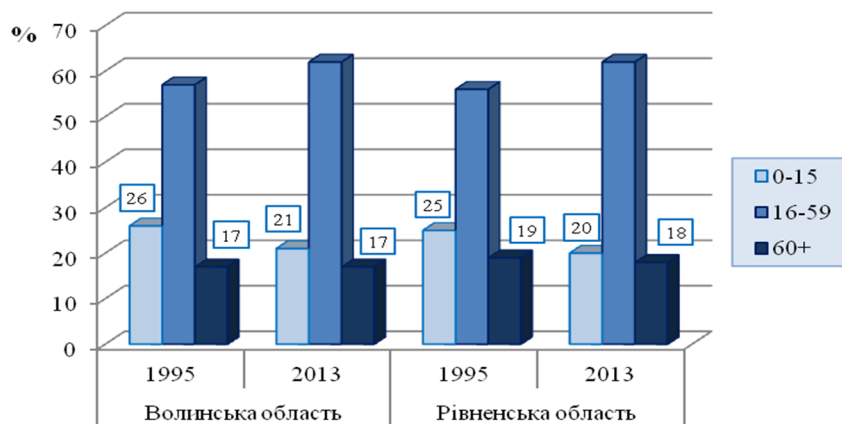

Рис. 2. Зміни вікової структури населення Волинської та Рівненської областей, станом на 1995 та 2013 рр. [6, 7]

Міграційна мобільність населення Волинської та Рівненської областей доволі висока, як і в інших областях заходу країни, проте прояв її неоднаково виражений у межах обох регіонів (рис. 3). У Рівненській області фіксовано значне міграційне скорочення населення упродовж 1995-2013 рр., у Волинській області з 2008 р. наявна зміна тренду просторових переміщень населення. Обидві області потерпають від значних обсягів безробіття населення: у Рівненській області навантаження на одне робоче місце на кінець грудня 2014 р. складало 20 осіб, у Волинській — 15 [6, 7], яке й спонукає людей до міграційної мобільності.

Рівненська область у 2014 р. характеризувалася індексом промислової продукції на рівні 103,6% до рівня попереднього року. Тут зменшилося виробництво у добувній промисловості та розробленні кар'єрів на 5,1%, а також знизився випуск продукції переробної промисловості на 2,7%. Збільшення обсягів відбулося у виробництві продуктів борошномельно-

груп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів (на 1,7%), хліба та хлібобулочних і борошнених виробів (на 2,1%), напоїв (на 30,6%). На 5,5% збільшився випуск продукції у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів. Незначне зростання обсягів (на 0,5%) зафіксовано у виготовленні виробів з деревини та корка, крім меблів та на 0,3% у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції, а також у виробництві гумових, пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції (на 0,9%). Товарна структура зовнішньої торгівлі детермінувала збільшення, хоч і доволі помірковане, обсягів промислового виробництва у Рівненській області як і обсяги критичного рівня зайнятості населення. Порівняно з 2013 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва в області склав 105,5%; на 4,7% зросли обсяги будівництва [7].

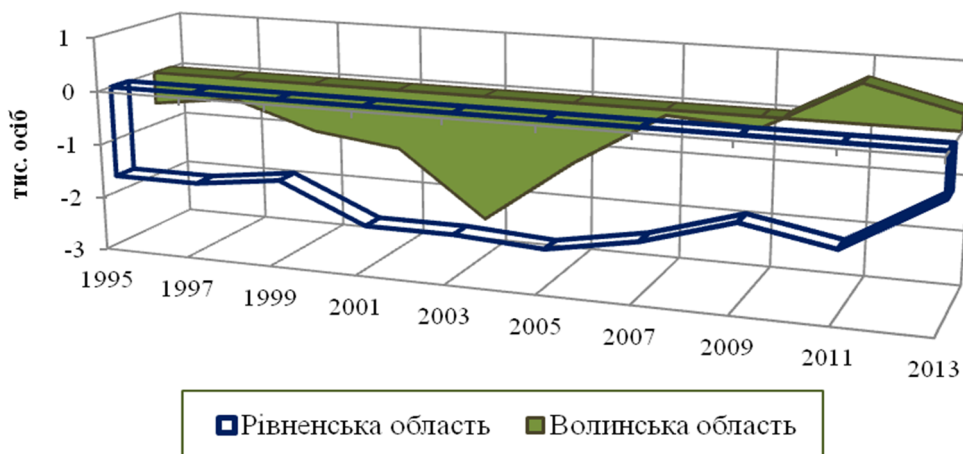

Рис. 3. Міграційний приріст / скорочення населення Волинської та Рівненської областей у динаміці [6, 7]

У Волинській області виробництво промислової продукції порівняно з минулим роком скоротилось на 0,4%. Зниження промислового виробництва в області, як констатують аналітики, обумовлено скороченням обсягів у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційного повітря (на 5,6%). У переробній промисловості приріст становив 0,3%. Зокрема, зростання відбулось у машинобудуванні, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 26,3 – 5,8%), подібно як і у Рівненській області. Водночас скоротилися обсяги у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, у виробленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності, у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції, коксу та продуктів нафтоперероблення, меблів та ін. (на 2,9 – 33,2%). Натомість у Волинській області суттєво зросли обсяги у добувній промисловості і розробленні кар'єрів (на 15,6%), чим частково можна пояснити зміну міграційного вектора в області. Зниження обсягів сільськогосподарського виробництва складало 2,8%, у тому числі в аграрних підприємствах – 0,6%, у гос-

подарствах населення – 3,9%. Лише 2/3 обсягів попереднього року склав індекс будівельної продукції у 2014 р., головню через скорочення обсягів будівництва інженерних споруд та нежитлових будівель [6].

У Рівненській області рівень зареєстрованого безробіття практично однаковий і у міських поселеннях, і у сільській місцевості (відповідно 2,5% і 2,4%), у Волинській області рівень безробіття населення диференційований за районами та містами: нижчі його рівні зафіксовані у Камінь-Каширському, Іваничівському, Ковельському районах та м. Ковелі (1,1 – 2,8%), значно вищі – у м. Нововолинську, м. Володимир-Волинському та районі, Любомльському районі (8,3% – 6,8%). Вже традиційно в українських реаліях більшість у когорті незайнятих становлять жінки та молоді люди віком до 35 років, у розподілі за місцем проживання серед безробітних домінують сільські мешканці. А позаяк в обох областях більшість населення проживає у сільській місцевості, виїзд переважно за кордон у пошуках роботи здійснюють молоді люди, які у більшості своїй є вихідцями із сільської місцевості.

Пожвавлення просторових переміщень українського населення у пошуках працевлаштування, можливостей кар'єрного зростання й забезпечення у підсумку вищого рівня життя — ще один з проявів світових трендів демографічного розвитку. Українські

рівні оплати праці, обумовлені низькою часткою заробітної платні у собівартості продукції, буквально “провокують” просторові переміщення українців, націлені на більш прийнятні умови заробітку у ближньому чи дальньому зарубіжжі.

Індикативним показником соціально-економічного становища у регіоні виступає рівень народжуваності, будучи водночас свідченням “опірності” й адаптивності населення економічним, психологічним та іншим ризикам. В обох областях упродовж 1995-2013 рр. спостерігаються доволі високі порівняно із загальноукраїнськими показники сумарного коефіцієнта народжуваності, з деякою перевагою значень у Рівненській області. В обох областях відбулося зміщення черговості народжень у старші вікові групи жінок, як це фіксовано у більшості країн світу, зокрема європейських. Суттєво зменшилась частота народжень жінками молодшими за 19 років, а також у віковій групі

20-24 рр., на який припадає здобуття освітнього рівня; а реалізацію відкладених народжень на сучасному етапі жінки зосередили у віці 25-39 рр. (рис. 4). Стимульовальна демографічна політика, запроваджена з 2005 р. у країні, виступила у даному контексті каталізатором подібних змін у демовідтворювальній поведінці населення загалом й населення даних областей зокрема.

Міжобласні відмінності демографічного розвитку Волинської та Рівненської областей обумовлені й різними рівнями смертності, за величиною якого вирізняється Волинська область. І хоч у підсумку в обох регіонах фіксований природний приріст населення (з 2008-2009 рр.) вищі рівні народжуваності та нижчі рівні смертності населення у Рівненській області обумовлюють вищий природний приріст населення, а паралельно й значно відчутніший міграційний відтік (див. рис. 3).

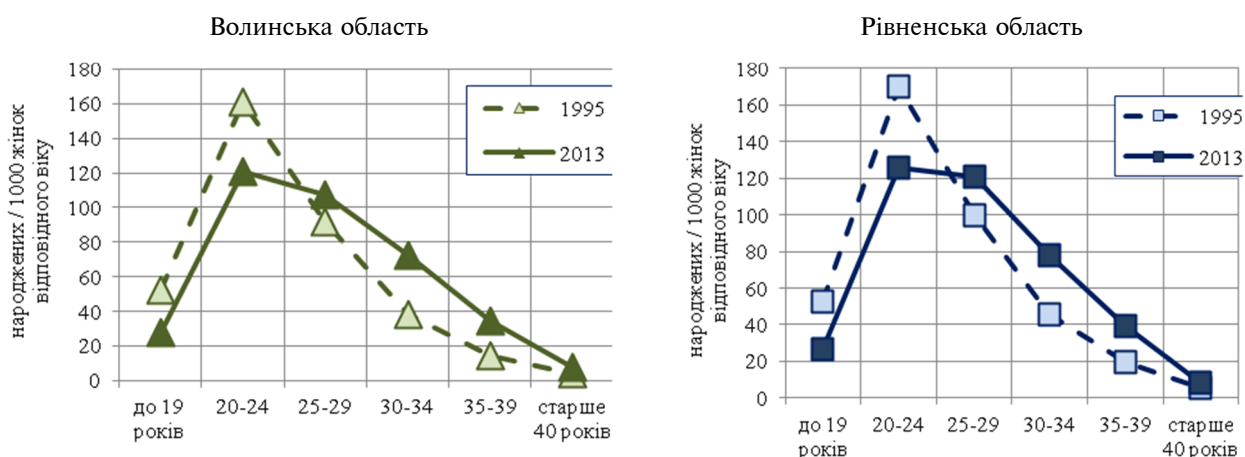

Рис. 4. Зміна коефіцієнтів народжуваності в областях за віком матері [6, 7]

У переліку причин смертності населення обох областей як у 1995, так і у 2013 р. домінуючі позиції займали хвороби систем кровообігу (3/4 усіх померлих); причиною смерті кожного десятого мешканця досліджуваного регіону ставали новоутворення. Упродовж досліджуваного періоду зафіксовано зниження частоти смертей від зовнішніх причин смерті, хворіб органів травлення, органів дихання, деяких інфекційних та паразитарних хвороб. Тому, мабуть можна констатувати зростання самозбережувальної поведінки населення, дієвості превентивних заходів та відповідної інформаційної політики профілактики захворювань, переймання глобальних норм здорового способу життя, запозичених як із конкретного досвіду перебування в інших країнах, так і навіть кіно, телебаченням, Інтернетом.

Вагомий вплив на перебіг демографічних процесів в обох областях має активність населення на шлюбному ринку, зважаючи на те, що до 80% народжень відбувається саме у шлюбі. Динаміка коефіцієнтів шлюбності у Волинській і Рівненській областях мають однакову конфігурацію (рис. 5), й візуально виражену закономірність: амплітуда шлюбної активності припадає на рік, що передує високосному (1995, 1999, 2003, 2007, 2011), а її спад відповідно фіксовано у високосні роки (1996, 2000, 2004, 2008, 2012). В інших країнах, до прикладу, у сусідній Польщі, таких закономірностей статистика не відображає. Проте, й нижчі

рівні розлучуваності на тлі реалізованих усталених норм дітності засвідчують більше поширення у світі інших форм шлюбу. В Україні та її областях, де домінує традиційний шлюб, освячений Церквою, простежується й сезонна динаміка шлюбності населення, детермінована релігійним календарем. Особливо виразно це простежується у регіонах з невисоким рівнем урбанізації, таких як Волинська і Рівненська області.

У обох областях переважає жіноче населення (по 53%). Високі рівні смертності чоловічого населення у старшому працездатному віці виступають причиною статевих дисбалансів у складі населення, все більш наглядних із зростанням віку. Середня очікувана тривалість життя населення в обох областях у 2013 р. складала 71 рік, у тому числі чоловічого населення 66 років, жінок — 77 років (на 11 років більше). Така вагова вікова різниця у середній тривалості життя при народженні чоловіків і жінок, що характерно і для всієї України, вважається безпрецедентною у світі з часів II Світової війни.

Доволі “типовим” як для українських аграрних регіонів виглядає розселення населення Волинської та Рівненської областей. Рівень урбанізації у Волинській області вищий (52%), ніж у Рівненській (47%). Значна централізація в управлінні територією проявляється концентрацією доволі значної частки населення в обласних центрах регіонів: по 21% населення обох областей зосереджено у Луцьку і у Рівному. У чотирьох

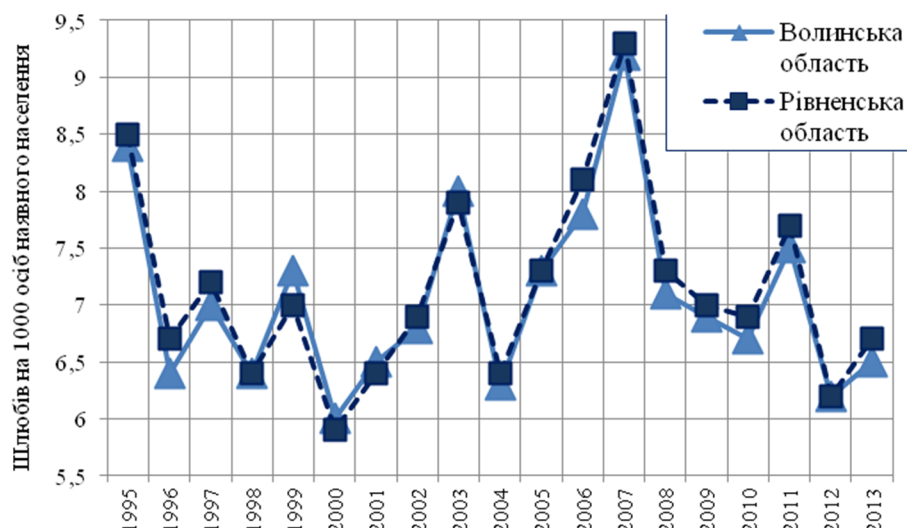

Рис. 5. Динаміка коефіцієнтів шлюбності у Волинській та Рівненській областях [6, 7]

найбільших містах Волинської області сконцентровано 37% населення області (рис. 6), у чотирьох найбільших містах Рівненської області – 30% відповідно (рис. 7).

За показником середньої щільності населення Волинська (52 особи/км²) і Рівненська (58 осіб/км²) області належать до групи найменш щільно заселених

в Україні [3]. В адміністративному відношенні в областях по 11 міст, 16 адміністративних районів, у яких більш-менш рівномірно розподілене населення з тією лиш різницею, що у Рівненській області більша кількість залюднених районів (табл. 1); 22 смт у Волинській області (10 з яких людністю від 3 до 5 тис. осіб, а 7 смт – від 5 до 10 тис.) та 16 смт у Рівненській області з усередненою кількістю населення від 3 до 5 тис. осіб.

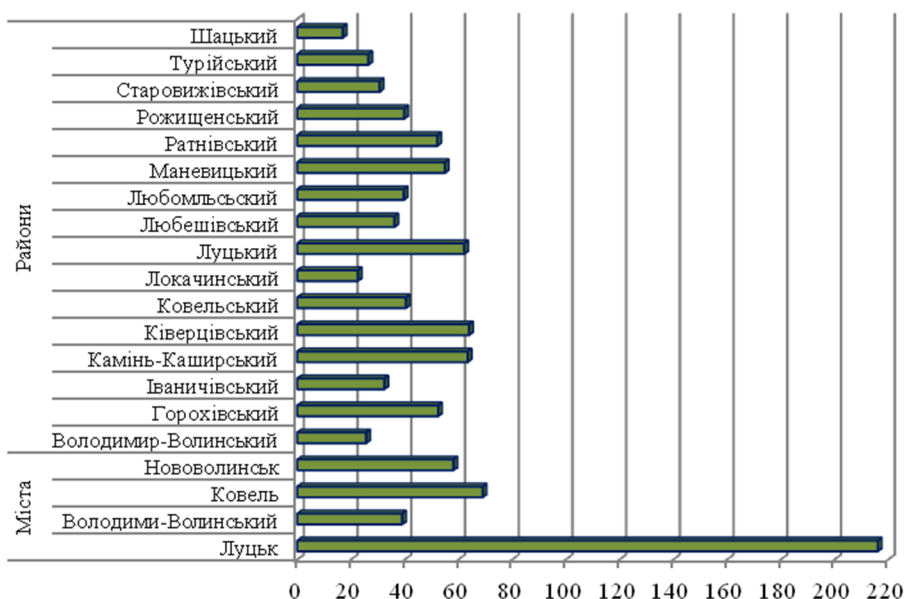

Рис. 6. Територіальний розподіл наявного населення Волинської області, станом на 01.01.2014 р. [6]

Висновки: Проведений порівняльний аналіз демографічного розвитку Волинської та Рівненської областей дозволив виокремити наступні висновки у контексті їх відповідності глобальним демографічним тенденціям.

1. Демографічний розвиток України загалом і її регіонів зокрема об'єктивно відображають тренди демографічних змін у світі. Завершення третьої фази демографічного переходу в українських регіонах має диференційований прояв через підвищення рівнів смертності, обумовлених демографічним старінням та

сповільненням зниження рівнів народжуваності. Саме у Волинській та Рівненській областях завершення третьої фази демографічного переходу, через яку пройшли вже більшість країн світу, виразно простежуване.

2. Волинська та Рівненська області, формуючи єдиний економічний Північно-Західний район, з приблизно однаковим ВРП, характеризуються висхідною динамікою кількості населення, подібними структурними змінами у його складі: віковому, статевому. Доволі однотипними є й низка соціально-економічних детермінантів демографічного розвитку областей.

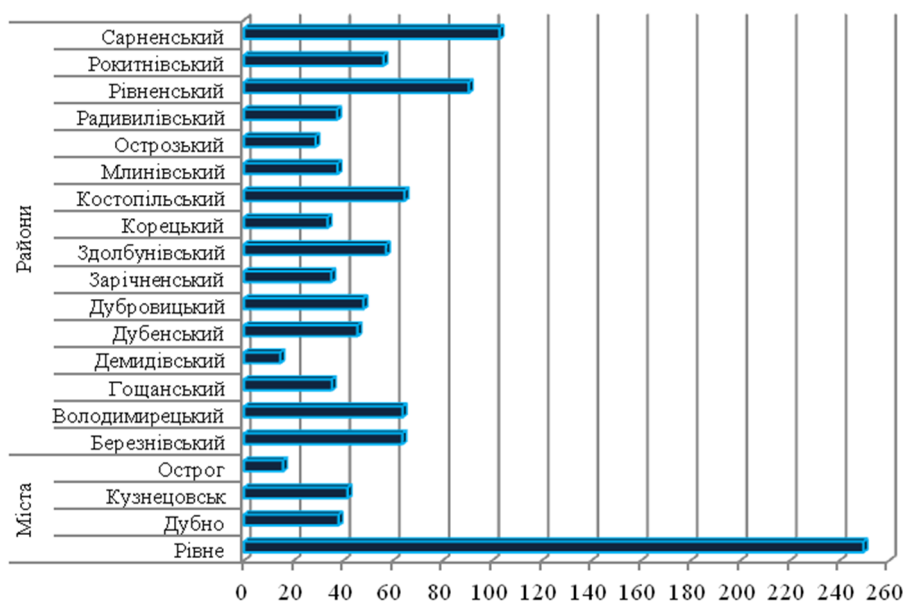

Рис. 7. Територіальний розподіл наявного населення Рівненської області, станом на 01.01.2014 р. [7]

Таблиця 1

Групування адміністративних районів Волинської та Рівненської областей за чисельністю наявного населення, станом на 01.01.2014 р. [3]

Області	Кількість районів	з них за чисельністю населення:						
		від 10 до 20 тис.	від 20 до 30 тис.	від 30 до 40 тис.	від 40 до 50 тис.	від 50 до 60 тис.	від 60 до 100 тис.	100 тис. і більше
Волинська	16	1	3	5	1	3	3	---
Рівненська	16	1	1	5	2	2	4	1

3. У руслі світових тенденцій зростає міграційна мотивація мешканців даних прикордонних областей, поживлена сучасними українськими політико-економічними реаліями. Відчутніші обсяги міграційного скорочення населення зафіксовано у менш урбанізованій Рівненській області, у якій і рівень безробіття вищий.

4. Як і у багатьох країнах світу, в областях прогресує демографічне старіння, на сучасному етапі більш виражене старінням осіб працездатного віку. З іншого боку, що теж відповідає світовим трендам, зріс усереднений репродуктивний вік жінок, у якому вони народжують уперше. До того ж відбулося зміщення черговості народжень у старші вікові групи фертильного віку жіночого населення.

5. Більш інерційною у поступовості глобальним трендам виглядає ситуація на шлюбному ринку обох областей. У даному регіоні домінує традиційний шлюб, освячений Церквою, а сам процес шлюбності доволі сильно підпорядкований релігійному календареві та ustalеними стереотипами.

6. Звертає увагу вагома вікова різниця у середній тривалості життя при народженні чоловіків і жінок, характерна для населення України у цілому, а також структура причин смерті. За зростання вітальної поведінки населення, провадження здорового способу та розвитку превентивної медицини різниця у тривалості життя представників обох статей вдасться скоротити, як і структуру причин смертності населення,

зменшивши суттєво частку смертей від хвороб серцево-судинної системи, як це підтверджують світові здобутки.

7. Зростаючу поляризацію у розселенні та життєдіяльності населення обох областей вартує нівелювати шляхом обмеження зростання обласних центрів, зосередження нових місць прикладання праці у периферійних районах та малих містечках, зберігаючи при цьому каркас розселення населення, особливо сільського, знову ж таки відповідно до світового досвіду.

Список використаних джерел

1. Вертелецька Н.В. Динаміка етнонаціональної структури населення Рівненщини у повоєнний період (1944-1953 рр.) [Електронний ресурс] /Н.В. Вертелецька. – Режим доступу: http://science.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2014/pdf/hist/visn/4/5_4.pdf.
2. Данильчук В.Р. Остарбайтери з Рівненщини: джерельна база дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=page/issues/37/danilchuk.pdf.
3. Демографічний щорічник “Населення України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/node/29409>.

5. Стратегія економічного та соціального розвитку Рівненської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/data/upload/files/ekon/str.pdf>.

6. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.

7. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>.

8. Прищук Н. Демогеографічна ситуація західно-українського пограниччя: монографія / Н. Прищук. – Львів: ВЦ Львів. ун-ту імені Івана Франка, 2007. – 152 с.

9. Янковська Л. Соціальна захищеність населення: проблеми виміру [Електронний ресурс] / Л.Я. Янковська, Н.П. Топішко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 25. – С.79-87. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2014_25_16.pdf.

Є. О. Шаховалова
м. Київ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ФОРМИ, МЕТОДИ І ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Обсяги виробництва продукції, рівень продуктивності праці і підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємств значною мірою визначаються та залежать від забезпеченості їх основними засобами. Їх недостатність та незадовільний стан зумовлюють зниження економічної ефективності діяльності підприємства. Забезпечення фінансування відтворення основних засобів є однією з головних умов успішного розвитку підприємств та конкурентоспроможності їх продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню відтворення основних засобів та його фінансового забезпечення присвячено наукові праці українських вчених-економістів: В. Андрійчука, В. Амброзова, І. Бланка, Л. Бураяка, А. Гальчинського, О. Гудзь, О. Дація, М. Дем'яненка, О. Єранкіна, П. Лайко, І. Лукінова, С. Мочерного, М. Огійчук, А. Пересади, Г. Підлісецького, С. Покропивного, П. Саблука та ін.

Однак існує ряд невирішених проблем щодо фінансового забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств, які потребують дослідження.

Мета статті – поглибити теоретичні та методичні засади визначення сутності, форм, методів і джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відтворення основних засобів безпосередньо пов'язані зі зносом основних засобів. Зносу підлягають всі основні засоби незалежно від їх участі у процесі виробництва. Визначення сутності зносу основних засобів фахівцями не має однозначного трактування. Зустрічаються ототожнення понять «знос» та «зношування».

На нашу думку, зношування основних засобів являє собою процес втрати основними засобами вартості, фізичних та моральних властивостей внаслідок виробничого використання основних засобів. А знос – це результат (втраченої вартості, якості, інноваційного рівня та продуктивності) зношування при виробничому використанні основних засобів.

К. Маркс стверджував: «...будь-який суспільний процес виробництва, який розглядається в постійному зв'язку і безупинному потоці свого поновлення, є в той же час процесом відтворення» [5, с. 578].

Теоретичною основою аналізу відтворення основних засобів має бути положення К. Маркса про

кругообіг основного капіталу [6, с. 161], згідно з яким, в процесі кругообігу основного капіталу відбувається перенесення його вартості на готовий продукт, перетворення в грошову форму і накопичення вартості засобів праці у вигляді резервного грошового фонду. Наступним етапом є перетворення основного капіталу в предметну форму засобів праці.

Вивчення і аналіз нормативних документів, наукових публікацій, навчальної літератури дозволили узагальнити, систематизувати точки зору фахівців і дати авторське визначення сутності відтворення основних засобів. Відтворення основних засобів – це процес підтримки потужностей підприємства, розширення без якісного поліпшення виробничих об'єктів, переобладнання з якісним поліпшенням виробничих об'єктів під час їх зношування в процесі виробничого використання, нарахування амортизаційних відрахувань, використання амортизаційних відрахувань та інших фінансових ресурсів для фінансового забезпечення відтворення основних засобів.

Розрізняють два типи відтворення основних засобів – екстенсивне та інтенсивне. Основою цієї класифікації є твердження К. Маркса про розширене відтворення. К. Маркс зазначав, що «через відомі проміжки часу здійснюється...відтворення в розширеному масштабі: розширеному екстенсивно, якщо розширюється тільки поле виробництва; розширеному інтенсивно, якщо застосовуються більш ефективні засоби виробництва» [4, с. 193].

С.Ф. Покропивний розглядає дві форми відтворення основних засобів – екстенсивну та інтенсивну [10, с. 115-116]. Автор ототожнює типи і форми відтворення, що є недоречним, оскільки кожному з типів відтворення (екстенсивному та інтенсивному) підпорядковуються різні форми його здійснення, які впливають на кінцевий результат відтворення (відбувається якісне поліпшення виробничого об'єкту чи ні).

Вчені-економісти визначають і характеризують різні форми відтворення основних засобів (табл. 1).

Узагальнюючи дослідження і пропозиції науковців стосовно форм відтворення основних засобів підприємств автором пропонується виділити вісім варіантів і поділити їх на три групи (типи) залежно від впливу на виробничий об'єкт з метою підтримання потужностей підприємства, якісного поліпшення –